

ISSN (Print)2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

ВЕСТНИК
ЕВРАЗИЙСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА

BULLETIN
of L.N. GUMILYOV
EURASIAN NATIONAL
UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES.
TURKOLOGY Series

Серия **ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ.**
ТЮРКОЛОГИЯ

№ 4 (129)/2019

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Нұр-Сұлтан, 2019
Nur-Sultan, 2019
Нур-Султан, 2019

Бас редакторы: **Нургазина Р.А.**

с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Нечаева Е.Л.**, с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Ахметжанова Л.К.**, т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (халықаралық қатынастар)

Редакция алқасы

- Абжаппарова Б.Ж.** т.ғ.д., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Авдеева О.А. с.ғ.д., доцент, Лойола университеті, Чикаго, АҚШ (саяси ғылымдар)
Азмуханова А.М. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Әбдуалиұлы Б. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Әлібекұлы А. ф.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Әлиева С.К. т.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Барсуков А.М. с.ғ.к., доцент, Сібір басқару институты, ХШЖМҚРА филиалы (саяси ғылымдар)
Бирюков С.В. с.ғ.д., проф., Кемерово мемлекеттік университеті, Кемерово, Ресей (саяси ғылымдар)
Габдулина Б.А. т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Дәркенов К.Г. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Дүйсембекова М.К. с.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдасбекова А.Н. с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Зимони Иштван проф., Сегед университеті, Сегед, Венгрия (түркітану)
Ибраев Ш. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Ирфан Шахзад PhD, Саяси зерттеулер институты, Исламабад, Пәкістан (халықаралық қатынастар)
Каиржанов А.К. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Кайыркен Т.З. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Кожирова С.Б. с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Конқобаев К. ф.ғ.к., проф., Түркі академиясы халықаралық ұйымы, Нұр-Сұлтан (түркітану)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Ланко Д. А. с.ғ.к., доцент, Санкт-Петербург мемлекеттік университеті, Санкт-Петербург, Ресей (саяси ғылымдар)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердам университеті, Амстердам, Нидерланды (халықаралық қатынастар)
Мандана Тишеяр PhD, Алламе Табатабаи университеті, Тегеран, Иран (халықаралық қатынастар)
Невская И.А. ф.ғ.к., проф., Гете атындағы университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (түркітану)
Нұрбаев Ж.Е. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Пунит Гаур PhD, проф., Нью-Дели университеті, Нью-Дели, Индия (аймақтану)
Пауло Ботта PhD, проф., Ла-Плата ұлттық университеті, Ла-Плата, Аргентина (саяси ғылымдар)
Рыстина И.С. PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Сейит Али Авджу PhD, Ыылдырыма Бөзюит университеті, Анкара, Түркия (аймақтану)
Сомжүрек Б.Ж. т.ғ.к., доцент, Astana International University, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Тәштемханова Р.М. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Шаймердинова Н.Г. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Сәтпаев к-сі, 2, 307 б.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Ә.С. Жұматаева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы.

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде тіркелген. 25.05.18 ж. № 17125-Ж -тіркеу куәлігі

Мерзімділігі: жылына 4 рет. Тиражы: 25 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-432)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief: **Roza Nurtazina**
Doctor of Political Sciences, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Deputy Editor-in-Chief: **Yelena Nechayeva**, Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Deputy Editor-in-Chief: **Leila Akhmetzhanova**, Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)

Editorial board

Bekzhan Abdualiuly	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Bibikhadisha Abzhapparova	Doctor of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Aiman Azmukhanova	Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Akzhigit Alibekuly	Can. of Philology, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Saule Aliyeva	Can. of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Ol'ga Avdeeva	Doctor of Political Sci., Assoc.Prof., Loyola University, Chicago, USA (political science)
Aleksandr Barsukov	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., Siberian Institute of Management, Branch of RANEP, Russia (political science)
Sergey Biryukov	Doctor of Political Sci., Prof., Kemerovo State University, Kemerovo, Russia (political science)
Bagysh Gabdulina	Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Kurmangali Darkenov	Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Maira Dyussebekova	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Shakir Ibrayev	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Irfan Shahzad	PhD, Institute for Political Studies, Islamabad, Pakistan (international relations)
Abai Kairzhanov	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Tursynkhan Kaiyrken	Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Kadyraly Konkobayev	Can. of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Svetlana Kozhirova	Doctor of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Danagul Kopezhanova	PhD, Assoc. Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Dmitrij Lanko	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., St Peterburg Universiy, Saint Petersburg, Russia (political science)
Laszlo Maracz	PhD, Prof. Amsterdam University, Amsterdam, Netherlands (international relations)
Mandana Tisheyar	PhD, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (international relations)
Irina Nevskaya	PhD, Goethe University, Germany, Frankfurt am Main (turkology)
Zhaslan Nurbayev	Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Aigerim Ospanova	PhD, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Punit Gaur	PhD, Prof. University of New Delhi, New Delhi, India (regional studies)
Paulo Botta	PhD, Prof., National University of La Plata, La Plata, Argentina (political science)
Indira Rystina	PhD, L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Seyit Ali Avcu	PhD, Yildirim Beyazit University, Ankara Turkey (regional studies)
Baubek Somzhurek	Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., Astana International University, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Raihan Tashtemkhanova	Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Nurila Shaymerdinova	Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Akbota Zholdasbekova	Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Alua Zholdybalina	PhD, Assoc.Prof., Kazakhstan Institute for Strategic Studies, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Zimonyi Istvan	Prof., University of Szeged, Szeged, Hungary (turkology)

Editorial address: 2, Satpayev str., of. 307, Nur-Sultan city, Kazakhstan, 010008.

Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31-432). E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Responsible secretary, computer layout: Aliya Zhumatayeva

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan. Registration certificate No. 17125-Ж from 25.05.2018

Periodicity: 4 times a year. Circulation: 25 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext.31-432)

Главный редактор: **Нуртазина Р.А.**
д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит. науки)
Зам. главного редактора: **Нечаева Е.Л.**, к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан
(полит. науки)
Зам. главного редактора: **Ахметжанова Л.К.**, к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан,
Казахстан (международные отношения)

Редакционная коллегия

Абдуалиулы Б. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Абжаппарова Б.Ж. д.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Авдеева О. А. д.полит.н., доцент, университет Лойола, Чикаго, США (полит.науки)
Азмуханова А.М. к.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международные отношения)
Алибекулы А. к.ф.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Алиева С.К. к.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ.отношения)
Барсуков А. М. к.полит.н., доцент, Сибирский институт управления – филиал РАНХиГС, Новосибирск, Россия (политические науки)
Бирюков С.В. д.полит.н., проф., Кемеровский государственный университет, Кемерово, Россия (полит. науки)
Габдулина Б.А. к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Даркенов К.Г. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Дюсембекова М.К. к.полит.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Казахстанский институт стратегических исследований, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдасбекова А.Н. к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Зимони Иштван проф., Сегедский университет, Сегед, Венгрия (тюркология)
Ибраев Ш. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Ирфан Шахзад PhD, Институт политических исследований, Исламабад, Пакистан (международ. отношения)
Каиржанов А.К. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Кайыркен Т.З. д.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Кожирова С.Б. д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Конкобаев К. к.ф.н., проф., Международная Тюркская академия, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Ланко Д. А. к.полит.н., доцент, Санкт-Петербургский гос.университет, Санкт-Петербург, Россия (полит.науки)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердамский университет, Амстердам, Нидерланды (международ. отношения)
Мандана Тишеяр PhD, Университет Алламе Табатабаи, Тегеран, Иран (международ. отношения)
Невская И.А. PhD, Гете Университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (тюркология)
Нурбаев Ж.Е. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Пунит Гаур PhD, проф., университет Нью-Дели, Нью-Дели, Индия (регионоведение)
Пауло Ботта PhD, проф., национальный университет Ла-Платы, Ла-Плата, Аргентина (полит.науки)
Рыстина И.С. PhD, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Сейит Али Авджу PhD, университет Йылдырыма Безыта, Турция (регионоведение)
Сомжурек Б.Ж. к.ист.н., доцент, Astana International University, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Таштемханова Р.М. д.ист.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Шаймердинова Н.Г. д.ф.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, каб. 307

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Ответственный секретарь, компьютерная верстка: А.С. Жуматаева

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева.

Серия: ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК

Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан

Регистрационное свидетельство № 17125-Ж от 25.05.18 г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 25 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (вн.31-432)

МАЗМҰНЫ

<i>Алашбаева Ж.Н.</i> Түркі тілдеріндегі жылқыға қатысты паремиялардың этномәдени ерекшеліктері	11
<i>Алкеев А.К., Алкеева Д.С.</i> Су қауіпсіздігін қамтамасыз ету және мемлекетаралық қайшылықтарды еңсеру саласындағы ОАА елдерінің арасындағы ынтымақтастықтың нормативтік-құқықтық базасының ерекшеліктері	17
<i>Ахметова Ж.Н.</i> Түркілердің дүниетанымындағы қасиетті сәукеле	33
<i>Байшолақова Д.К.</i> Орталық Азиядағы аймақтық қауіпсіздік: проблемалар мен қауіптер	39
<i>Ералина Ж.Е.</i> «Бір белдеу - бір жол» коммуникациялық ерекшелігі: контент талдау	45
<i>Жиембаева Г.Т.</i> Түркі қаһармандық эпостарындағы ат қою мотиві	54
<i>Жолдыбалына А.С., Нұрғалиева М.М., Назарбетова Ә.Қ.</i> Қытайдың аналитикалық орталықтары: негізгі даму үрдістері	61
<i>Жұбатова Б.Н., Аубакирова Қ.Қ.</i> Түркі-араб тілдік байланыстары: ортағасырлық лексикографиялық дереккөздердегі түркізмдер	72
<i>Ибрагимова Г.Е., Шаймуратова А-Г.К.</i> Жаһандану кеңістігіндегі трансұлттық корпорациялардың экономикалық барлауы	80
<i>Матвеева Е.В.</i> Ресейдегі азаматтық қоғамды институттандырудың кейбір аспектілері (аймақтық зерттеулер негізінде)	88
<i>Малек М., Азмұханова А.М.</i> «Жаңа Жібек жолы» қытайлық жобасы: Қазақстан, ЕО және Аустрия үшін мүмкіндіктері мен артықшылықтары	96
<i>Рыскулов Т.М., Канатбекқызы А.</i> Ресей және Орталық Азия: өзара тиімді қарым-қатынастарының жаңа форматтары	106
<i>Сан Хун Ан, Калиева Қ.С.</i> Корей қоғамы және ащы тағам: корейліктердің татымды дәмге сүйіспеншілігі	112
<i>Тюлебекова Д.Б., Исабеков Н.С., Раззаренов А.А.</i> Цифрландыру ЕАЭО-дағы интеграциялық үдерістерді тереңдету құралы	117
<i>Шикер Т.П., Бирюков С.В.</i> Терроризм, экстремизм және сепаратизм факторларының Қытай Халық Республикасының ұлттық саясатына әсері	125

CONTENTS

<i>Alashbayeva J.N.</i> Ethnocultural features of paremias in the Turkic languages associated with the concept of “horse”	11
<i>Alkeev A.K., Alkeeva D.S.</i> Features of the regulatory framework for cooperation among the Central Asian countries in ensuring water security and overcoming interstate contradictions	17
<i>Akhmetova Zh.N.</i> Sacred saukele in the world view of Turks	33
<i>Baishulakova D.K.</i> Regional Security in Central Asia: Challenges and Threats	39
<i>Eralina Zh. E.</i> Communicative features of the project “One belt - one way”: content analysis	45
<i>Zhiyembayeva G.T.</i> The motif of naming in Turkish heroic epics	54
<i>Zholdybalina A.S., Nurgaliyeva M.M., Nazarbetova A.K.</i> China think tanks: key development trends	61
<i>Jubatova B.N., Aubakirova K.K.</i> Turkic-arabic language contacts: turkisms in the medieval lexicographical sources	72
<i>Ibragimova G.E., Shaimuratova A-G.K.</i> Competitive Intelligence of transnational corporations in a globalizing space	80
<i>Matveeva E.V.</i> Some aspects of civil society institutionalization in Russia (a case of regional study)	88
<i>Malek M., Azmukhanova A.M.</i> Chances and Challenges for Kazakhstan, the EU and Austria in Chinese project «New Silk Road»	96
<i>Ryskulov T.M., Kanatbekkyzy A.</i> Russia and Central Asia: new formats mutually beneficial relation	106
<i>Sang Hoon An, Kaliyeva K.S.</i> Korean society and spicy food: koreans’ love for the spicy taste	112
<i>Tyulebekova D.B., Issabekov N.S., Razzarenov A.A.</i> Digitalization as a tool to deepen integration processes within the EEU	117
<i>Shiker T.P., Biryukov S.V.</i> The influence of the factors of terrorism, extremism and separatism on the national policy of the People’s Republic of China	125

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Алашбаева Ж.Н.</i> Этнокультурные особенности паремий в тюркских языках, связанных с понятием «лошадь»	11
<i>Алькеев А.К., Алькеева Д.С.</i> Особенности нормативно-правовой базы сотрудничества стран ЦАР в сфере обеспечения водной безопасности и преодоления межгосударственных противоречий	17
<i>Ахметова Ж.Н.</i> Сакральные сэукеле в мировоззрении тюрков	33
<i>Байшулакова Д.К.</i> Региональная безопасность в Центральной Азии: вызовы и угрозы	39
<i>Ералина Ж.Е.</i> Коммуникативные особенности проекта «Один пояс - один путь»: контент-анализ	45
<i>Жиембаева Г.Т.</i> Мотив инициации в тюркских героических эпосах	54
<i>Жолдыбалина А.С., Нурғалиева М.М., Назарбетова А.К.</i> Аналитические центры Китая: основные тенденции развития	61
<i>Джубатова Б.Н., Аубакирова К.К.</i> Тюркско-арабские языковые контакты: тюркизмы в средневековых лексикографических источниках	72
<i>Ибрагимова Г.Е., Шаймуратова А-Г.К.</i> Экономическая разведка (Competitive Intelligence) транснациональных корпораций в глобализирующемся пространстве	80
<i>Матвеева Е.В.</i> Некоторые аспекты институционализации гражданского общества в России (на материалах регионального исследования)	88
<i>Малек М., Азмуханова А.М.</i> Шансы и вызовы для Казахстана, ЕС и Австрии в китайском проекте «Новый Шелковый путь»	96
<i>Рыскулов Т.М., Канатбекқызы А.</i> Россия и Центральная Азия: новые форматы взаимовыгодных отношений	106
<i>Сан Хун Ан, Калиева К.С.</i> Корейское общество и острая еда: любовь корейцев к пряному вкусу	112
<i>Тюлебекова Д.Б., Исабеков Н.С., Раззаренов А.А.</i> Цифровизация как инструмент углубления интеграционных процессов в ЕАЭС	117
<i>Шикер Т.П., Бирюков С.В.</i> Влияние факторов терроризма, экстремизма и сепаратизма на национальную политику Китайской Народной Республики	125

КОЛОНКА РЕДАКТОРА

Год 2019-й канул в историю. Год 2020-й будет ознаменован реализацией нового мегапроекта регионального сотрудничества между Центрально-азиатскими странами и Европейским союзом. Мы все становимся свидетелями того, как евразийская интеграция поднимается на более высокий уровень. В условиях глобального кризиса и санкционных войн к актуальным интеграционным вопросам относится новый стратегический проект «Европейский союз и Центральная Азия: новые возможности для более крепкого партнерства».

В чем состоят преимущества этого мегапроекта для Центральной Азии? Полагаем, что потенциальные возможности данной программы в новом году будут объективно способствовать качеству модернизации и диверсификации экономик, региональной безопасности, качественным параметрам социально-культурного развития и обновлению диалога между Центральной Азией, Европейским союзом и ЕАЭС.

Отметим, что Центральная Азия в современных условиях глобализации приобретает ключевую роль. Этому способствуют богатые природные и человеческие ресурсы, роль диалогового моста между Востоком и Западом с направлением многовекторной политики.

Что представляет из себя новый подход ЕС к сотрудничеству с Центральной Азией и почему это актуально сегодня?

Отношения между Европейским союзом и республиками Центральной Азии были налажены в первые годы независимости пяти «станов». Первый документ о сотрудничестве ЕС и Центральной Азии с постановкой антитеррористических задач, «Стратегии безопасности Европейского союза», был принят в 2003 г. В 2007 г. принят документ «ЕС и Центральная Азия: стратегия нового партнерства», концепция которой выражала интерес Европейского союза к Центральной Азии по вопросам энергетической безопасности.

В период с 2007 по 2010 год Евросоюз планировал открытый доступ к Каспийскому морю и Центральной Азии для импорта газа в Европу (например, по трубопроводу Nabucco). Ожидалось, что Азербайджан, Иран и Туркменистан будут поставлять газ в Европу за счёт сокращения поставок в Россию. Однако этот интерес к энергетическим проектам по Каспию затем снизился, несмотря на то, что Китай начал строительство трубопроводов для импорта газа из Туркменистана.

Стратегия Евросоюза для Центральной Азии в 2011-2013 гг. была связана с политикой Европы в Афганистане. С 2014 года ЕС стал рассматривать свою политику в Центральной Азии сквозь призму напряженности между Россией и Европой.

Почему Центральная Азия важна для Европы? Каковы интересы центрально-азиатских стран в Европе?

Центральная Азия находится между двумя крупными державами: Россией и Китаем. Её «центральное» расположение и история сделали регион известным объектом геополитического стратегического планирования. Хотя инвестиции из Китая и сотрудничество в области безопасности с Россией приветствуются в Центральной Азии, здесь есть большой спрос на альтернативу. Это делает Евросоюз желанным партнером по нескольким причинам:

Во-первых, Евросоюз рассматривается как довольно нейтральный игрок, не имеющий существенного геополитического интереса к Центральной Азии.

Во-вторых, для стран Центральной Азии очевидно, что ЕС планирует оставаться в регионе в долгосрочной перспективе со скромным, но стабильным уровнем инвестиций.

В-третьих, страны Центральной Азии являются молодыми независимыми государствами с особыми идентичностями. Они хотят признания и интеграции в мировое сообщество. На неофициальном уровне Евросоюз может взаимодействовать через соглашения с государствами Центральной Азии.

С интересом Европы приходит и ценностный элемент: ЕС ожидает от Центральной Азии соответствия международным требованиям в области прав человека, эффективного управления и верховенства закона. Отметим, что в современных условиях глобализации ЕС остаётся одним из немногих участников, активно содействующих реализации данных требований.

Стратегия ЕС 2019 года «Европейский союз и Центральная Азия: новые возможности для более крепкого партнерства» состоит из 17 страниц, основывается на двух направлениях:

Первое - это партнерство по обеспечению устойчивого развития и проведение реформ.

Второе – процветание региона посредством экономической модернизации и инвестиции, решение задач в сферах безопасности, энергетики, транспорта и цифровых инновационных технологий, интеграционных процессов в центрально-азиатском регионе.

Анализ данного документа показывает, что ЕС не столько готов активизировать свою деятельность в регионе, сколько делает ставку на общие глобальные и геополитические изменения, которыми нам необходимо воспользоваться для укрепления стратегического партнерства.

Таким образом, новая стратегия Евросоюза в отношении Центральной Азии – это не столько новые идеи, а стратегические и приоритетные задачи ЕС в интересах развития региона как устойчивого, модернизирующегося, экономического и политического субъекта.

Стратегия «Европейский союз и Центральная Азия: новые возможности для более крепкого партнерства» сфокусирована на трех приоритетах, которые взаимосвязаны и дополняют друг друга.

Первый приоритет. Евросоюз намерен наладить «партнерство во имя устойчивости» государств нашего региона. «ЕС будет сотрудничать со странами Центральной Азии в прогнозировании и решении проблем, затрагивающих их социально-экономические цели и безопасность, а также в расширении их возможностей проведения реформ и модернизации», - подчеркивается в предлагаемой стратегии. Особое внимание в этом контексте уделено предотвращению причин насильственного экстремизма и радикализации, борьбе с финансированием терроризма и решению проблемы возвращения боевиков-террористов.

Евросоюз предлагает расширить партнерство в сферах противодействия наркоторговле, кибербезопасности и защиты от гибридных угроз, включая возможность совместной работы в рамках программ по исследованию таких рисков. Кроме того, Брюссель сосредоточится на продвижении демократии, защите прав человека и верховенства закона, достижении целей Парижского климатического соглашения и решении экологических проблем, а также сотрудничестве по вопросам миграции.

В этом контексте важно отметить, что ЕС планирует продолжить поощрение взаимоприемлемых решений по вопросам использования водных ресурсов Центральной Азии. Это будет способствовать присоединению оставшихся стран региона к Конвенции ООН по трансграничным водам, сотрудничеству вокруг Аральского моря и реализации Конвенции о правовом статусе Каспийского моря.

Вторым приоритетом для ЕС является «сотрудничество ради процветания», что подразумевает содействие повышению конкурентоспособности бизнеса, создание здоровой и открытой инвестиционной среды, раскрытие научного потенциала, поддержку вступления оставшихся стран региона во Всемирную торговую организацию.

«ЕС будет содействовать бизнес-диалогу и сотрудничеству с Центральной Азией, в том числе между стартапами и бизнес-инкубаторами. Это поможет создать двусторонние и региональные площадки взаимодействия предпринимательского сообщества, такие как Европейские торговые палаты в странах Центральной Азии», - говорится в документе.

ЕС намерен содействовать странам Центрально-азиатского региона в разработке правил регистрации наименования места происхождения товаров и их охраны, что может

предоставить производителю «регионального бренда» дополнительные конкурентные преимущества.

В новой стратегии ЕС значительное внимание уделено развитию инфраструктуры, которая призвана наладить сообщение между Европой и Центральной Азией. Сотрудничество в этой сфере предполагается сосредоточить главным образом на транспортной, энергетической и цифровой связи.

«Развитие евроазиатских соединений может принести значительные выгоды Центральной Азии за счет улучшения инфраструктуры, диверсификации экономики и интеграции в региональные и глобальные производственные цепочки. ЕС крайне заинтересован в развитии действующих торговых коридоров между Европой и Азией», - отмечают авторы стратегии. Также в будущем следует ожидать увеличение числа участников научно-исследовательских программ ЕС, таких как «Горизонт», «Эразмус+», «Мария Склодовская-Кюри».

Третьим приоритетом значится «интенсивная совместная работа» с целью укрепления политического диалога и расширения участия гражданского общества в принятии решений. В надежде донести до общественности региона преимущества партнерства с Брюсселем Евросоюз намерен усилить публичную дипломатию, иными словами, европейцы усилят информационные кампании в государствах Центральной Азии. Такую работу ЕС намерен проводить через социальные сети и другие «новые коммуникационные технологии». Целевой аудиторией будут: молодежь, лица, формирующие общественное мнение, популярные блогеры, известные гражданские активисты и ученые.

Целесообразно дополнить вышеизложенную информацию следующими сведениями. Объединенная Европа является крупнейшим торговым партнером нашей страны. При этом Казахстан экспортирует товаров в страны Европейского Союза почти в 5 раз больше, чем импортирует оттуда. К примеру, ЕС остается крупнейшим торговым и инвестиционным партнером РК, за девять месяцев текущего года товарооборот составил 23,8 млрд долларов. В первой половине 2019 года объем прямых иностранных инвестиций, привлеченных из ЕС в РК, достиг 5,4 млрд. долларов.

В первую пятерку крупнейших европейских стран-импортеров казахстанской продукции входят: Италия, Нидерланды, Франция, Испания и Румыния. Поэтому сотрудничество с Европейским Союзом является одним из приоритетных направлений Казахстана в контексте глобализации рынков и интеграционных процессов.

*С уважением, главный редактор,
доктор политических наук,
профессор ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
Нуртазина Р.А.*

XFTAP 16.21.07

Ж. Алашбаева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
(E-mail: zhanna_alash@mail.ru)

Түркі тілдеріндегі жылқыға қатысты паремиялардың этномәдени ерекшеліктері

Андатпа. Мақалада түркі халықтарындағы жылқыға қатысты паремиялардың этномәдени ерекшеліктері қарастырылады. Сонымен қатар жылқыға қатысты паремиялардың этимологиясына ғылыми көзқарастар талданады. Жылқыға қатысты паремиялардың этимологиялық негіздерін зерделеудің маңыздылығын, жылқыны қолға үйрету мәдениетінің түркілерден бастау алатынын лингвистикалық тұрғыдан негіздеудің қажеттілігімен сипатталады. Түркі халықтарын байланыстыратын ортақ тарихты зерделеу, тілдік ұқсастықтарды ажырату, ұғымдар мен ойлардың тұжырымдамасын айқындау жалпытүркілік сананы жаңғыртудың негізі. Біздің терең тарихымыз бен мазмұнды сөздік қорымызды сақтау және құрметтеу біздің болашағымыздың жарқын көрінісі болып табылады. Түркі халықтарындағы жылқы малын қабылдау білімі, тұжырымдамалары мен ерекшеліктері өте ұқсас. Түркі халықтарының жылқы малына деген ерекше сүйіспеншілігін мақал-мәтелдерінен-ақ аңғаруға болады. Себебі ұланғайыр даланың тарихы, мәдениеті, салт-санасы жылқы малымен тығыз байланысты болған. Қазақ халқының жылқыны жеті қазынаның бірі санауының да мәні зор.

Түйін сөздер: Махмұт Қашқари, паремия, жылқы, түркі халықтары, этномәдениет.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2019-129-4-11-16>

Кіріспе. Түркі мақал-мәтелдеріндегі ең көп таралған бейнелердің бірі -жылқы. Өркениеттің дамуына үлес қосып, көшпенді шаруашылықтың ілгері дамуында жылқы жануары ата-бабалар өмірінде ерекше маңызға ие болған. Ол қозғалыс құралы қызметін атқарды, оның еті негізгі азық болды, жылқы терісінен тұрмыстық мақсаттағы түрлі заттар жасалды. Түркілер өркениетіндегі жылқының рөлі туралы Л.П. Потапов: «Использование верхового седла произвело в древности настоящую хозяйственно-техническую революцию в жизни кочевников, стимулировало развитие культуры. Благодаря верховому коню стали расширяться географические познания кочевников в отношении многих больших и отдаленных территорий, устанавливаться контакты с различным населением» [1, 164 б.], - дейді.

Мақсаты. Жылқыға қатысты паремиялардың этномәдени мазмұны арқылы жылқыны қолға үйрету мәдениетінің түркі өркениетіндегі маңызын лингвистикалық тұрғыдан негіздеу. Түркі халықтары дүниетанымындағы жылқыға қатысты ұғымдардың лингвистикалық бірліктерінің ортақ белгілерін анықтау.

Міндеті. Қойылған мақсатқа жету үшін келесі міндеттер шешіледі:

- жылқыға қатысты паремиялардың лексика-семантикалық ерекшеліктерін саралау;
- ескерткіштер тіліндегі жылқыға қатысты паремиялардың функционалдық ерекшеліктерін талдау;
- зерттеу нәтижелері бойынша қорытынды жасау.

Тарихы. Тіл білімінде салыстырмалы-тарихи, салғастырмалы әдістерді қолданып, жылқыға байланысты мақал-мәтелдерді көптеген ғалымдар зерттеді. Солардың қатарында А. Шынар, Ш. Эльчин, А. Хусейн, М. Мерич, М. Муан, Р. Нұр, И. Севюк, Н. Ұшардың, өзбек ғалымы Н. Махмудовтың, қазақ ғалымы М. Бейсенова, Қ. Жұбановтың зерттеу еңбектерін айтуға болады.

М. Қашқари сөздігінде *жылқы* сөзі үйірдегі малдың жалпы атауын білдіреді. А. Щербактың айтуынша «оно обозначало первоначально «табун» и в этом значении ассоциировалось с табунными животными, наиболее важное место среди которых занимало лошадь» дей келе [2,86 б.], Г. Вамберидің (H. Vambery. Die primitive Cultir des tirko-tatarischten Volkes. Jeipzid, с.190) *jilki* сөзі *jil* – жинау, біріктіру етістігінен болуы мүмкін деген пікіріне назар аударуды жөн көреді. Яғни *жылқы* атауы *йығ* – бір жерге жинау мағынасынан туындаған.

Ғалым М. Бейсенованың пікірінше, сөздің негізгі түбірі *йығ* = (жый) болса керек, оған өздік етістігінің жалғауы *-ун* қосылғанда *-ғ* дыбысының кейде түсіп қалатын заңдылығы бойынша *йыун* (2 дауысты дыбыс қатар келіп қолданылмайтын болғандықтан) *йун* болып қысқарады. Көне түркі тілдеріндегі *-т* реликтік көптік жалғауы жалғанып (йунт), ол түбірмен кірігіп, қалыптасып кеткенге ұқсайды. Көне түркі тілдерінде *йығ* деген сөз «бір жерге жинау» деген мағына береді [3,36 б.].

Ә.Т. Қайдар «Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде» *жұнттай* сөзіне «жылтыр, тақыр, таза, әдемі» деген анықтама берген. *Жұнттай* сөзі әдетте, тығыршықтай семіз, күйлі-қонды малға, көбінесе жылқы малына байланысты айтылады. Ал семіз малдың жүні әрі тықыр, әрі жылтыр болатыны белгілі. Олай болса, *жұнттай* сөзінің төркіні көне түркі тілдерінде ерте замандарда қолданылған юнт (jund) сөзімен байланысты деуге болады. Сонда тіліміздегі салыстыру моделі бойынша (салыстыр: сиырдай, шошқадай семіз, еңгезердей, түйедей, алпамсадай үлкен, титтей, құрттай, т.б.), *жұнттай* сөзі о баста «аттай семіз, аттай күйлі, ат мүшелі» деген мағынада тек атқа байланысты айтылса, одан кейін жалпы малға, адамға байланысты да айтыла бастаған болуы керек», - дейді [4, 95 б.].

Хақас ғалымы О.В. Нарылкованың «Лошадь и ее наименования в хакасском языке» мақаласында жылқыға қатысты атау сөздер талданады. Тува ғалымы В. Даржаның кітабында жылқы малының негізгі түстеріне тоқталған. Онда автор тува халқының жылқы малымен қарым-қатынасын, жылқыға қараудағы ежелгі тәжірибелерін бейнелейді.

Қазақ халқының жылқы малын қастерлеп, көптеп өсіретіні туралы Ресей және Еуропа зерттеушілері Н. Бахметьевтің, С. Вогақтың, А. Гердердің, А. Вилькинстің т.б. еңбектерінде айтылған.

Зерттеу әдістері. Жұмыста зерттеудің тарихи-салыстырмалы, салыстырмалы-сипаттамалы әдістері этнолингвистикалық амал-тәсілдер басшылыққа алынды. Мақал-мәтелдердің семантикалық сабақтастығын түсіндіру үшін баяндау және пікірлерді қорыту әдістері қолданылды.

Нәтижесі/Талқылау. Түбі бір түркі халықтарының тарихын зерттеуде осы уақытқа дейін өзінің құндылығын жоймаған М. Қашқаридың «Диуани лұғат-ит түрік» жазба ескерткішінде жылқы жануарының түркі халықтарындағы басты қызметі айтылады.

Шығармада жылқы малы атауларын *йылқы*, *йунд*, *ат*, *арқун*, *қатыр* сөздерімен де берген. Яғни бұл атаулар жалпы жылқы атауының түрлері ретінде ғана беріледі [5].

Қазақ тілінің сөздігінде *жұнт* деген сөз бар. Ескерткіштер тілінде йунд тұлғасында берілген. Екеуінің де мағынасы жылқы сөзі. Қыпшақ тобына жататын тілдерде ұяң *-д* қатаң *-т*-ға айналады.

Ал *ат* сөзінің басқа түркі тілдерімен салыстырғанда өзіндік мағыналық өзгешелігі бар. Ол піштірілген еркек жылқыны, мініс көлігі ретінде қолданылатын жылқыны ат деп атау.

Елінің тыныштығы мен бостандығы үшін талай қанды ұрыстарды бастан кешірген жауынгерлердің серігі жылқы болып есептелген. Шығармаларда жауынгер қалай мадақталса, оның тұлпары да қатар жырланған.

Ер серігі жайлы оқиғалар осы күнге дейін айтылып келді. Мысалы,

Kuŝ kanatın, er atın (МҚ, 63) `Құс қанатымен, ер атымен`. Жылқының арқасында қашықтықты бағындырған түркі халықтарының мәдени-рухани өрісін байқаймыз. Жылқы

малының арқасында ел арасында байланыс орнап, алыс аймақтарға да билік жүргізген қазақ «Ат – түріктің қанаты» деген. Ал өзге түркі тілдерінде:

қырғ. Ат эрдин канаты `Ат – ер қанаты`;

түрік. *Ati varin ganati var* `Кімнің аты болса, соның қанаты бар` [6,14 б.].

М.Қашқаридың «Диуани лұғат-ат-түрік» жазба ескерткішінде жылқы малы *at, yund, yilki* лексемалары арқылы берілген. Ескерткіште *bu at anda yég* «бұл ат одан жақсы», *ol maña at bağısladı* «ол маған ат бағыштады» (МҚ,449) түрлерінде келеді. Қазақ түсінігінде аттың арғымақ ат (асыл тұқымды жылқы), белді ат (мініске төзімді ат), бәйге ат (жүйрік ат), бәсіре ат (нағашының үйіне жиендеп келгенде мал ішінен таңдап беретін аты), жарау ат (бабына келген ат), жауқын ат (ірі ат), қазан ат (семіздігі сыртына көрінбейтін ірі жылқы) жасамыс ат (тоғыз-оннан асып қалған ат), мес ат (жуан қарын қара етті жылқы), тарлан ат (мініс ат) т.б. түрлері бар [7, 274 б.].

В.Я. Бутанаев: «имя человека и коня в тюркских языках носит идентичное звучание «ат», ибо в эпической жизни богатырь неразрывно связан со своим конем» [8,124 б.].

Алтай халқының мақал-мәтелдерінде мықты атты тек мықты батыр ғана басқара алады деген бар: *Эр тискини узун деген*, / Ат туйгагы жазу деген [9, 2 б.].

Қазақ тілінде жылқының жасы мен жынысына байланысты құлын (алты айға дейін), жабағы (алты айдан бір жасқа дейін), тай (бір жастан екі жасқа дейін), жыныс ерекшелігіне байланысты еркегін – құнан, дөнен (үш пен төрттің арасында), бесті (бес жасқа толған) деп, ал ұрғашысын құнажын байтал, дөнежін байтал және бие деп әртүрлі аталатыны белгілі. Жеке үйірге ие болмаған құнан, дөнендер сәуірік деп, үйірі бар жылқы түлігінің аталығы айғыр деп аталады. Ал «Диуани лұғат-ит-түрікте» жылқының төлі *kulun* лексемасы арқылы берілген (МҚ,129). Түркімен және әзірбайжан тілдерінде: *gulun*; татар тілінде: *kolın*; қырғыз және өзбек тілдерінде: *kulun* түрлерінде қолданылады [10,1098 б.].

Қазақ халқында жылқының түсіне байланысты атаулар: Қара жылқы. Сары жылқы. Жирен жылқы (Сыртқы қылшық, түктері бірыңғай сарғыш қызыл). Торы жылқы (тобылғы түстес). Көк жылқы. Қара көк жылқы. Қызыл көк жылқы. Құла жылқы. Ақжал жылқы. Сұр жылқы. Қаракер жылқы. Шабдар жылқы. Ала жылқы. Шұбар жылқы. Бұрыл жылқы. Шаңқан (боз) жылқы. Қылаң жылқы.

М.Қашқари кейіпкердің ішкі жан дүниесін, психологиясын көрсете отырып, адамның сипатын төмендегідей береді:

Kişi alası içtin, yilki alası taştın (МҚ, 22) `Кіс аласы ішінде, Жылқы аласы сыртында`. Бұл мақал өзі жағымды көрініп, жан дүниесіндегі жамандық пен арамдықты жасыратын сұрқия жандарға бағышталады.

Ежелгі уақыттан бері отбасында ер адамның басты тірегі оның ұлы болды. Ұлдың тууы рудың жалғасуының шарты болды. «Диуани лұғат-ат-түрікте» ұрпақ жалғастығы туралы:

Tay atatsa at tınur, ogul eredhse ata tınur (МҚ, 246) `Тай ат болса, ат тынар, ұл ержетсе, ата тынар` мақалы арқылы көрсетілген. М.Қашқарида екі жасқа толмаған жылқы төлі *tau* лексемасы арқылы берілген. Қазақ тілінде «Ат тұяғын тай басар», «Тарта жесең тай қалады, қоя жесең қой қалады» мақал-мәтелдері қолданылады.

«Диуани лұғат-ит-түрікте» *Sewünmegil yund ögür adhgır anın, Altun kümüş bulnaban agı tawar* `Сүйінбегін үйір жылқы, айғыр атанға, Алтын-күміс, жібек, тауар алғанға` деп көрсетеді (МҚ, 215). Бұл жерде М.Қашқари жылқы түлігінің аталығы айғырды *adhır* түрінде береді (МҚ, 125). Қазақ халқында 3-4 жастағы піштірілмеген айғырларды сәуірік айғыр, алты жаста піштірілгенін азбан айғыр, үйірінде бірнеше ұрғашы жылқылар болатын жасамалы айғырды құтпан айғыр (құт айғыр) деп атайды.

Сонымен қатар, *Keriş yagırı ogulka kalır* (МҚ, 426) `(аттың) арқасының жауыры ұлға қалар`. Иық-омыртқа буындары түйіске тұс болғандықтан, ол жердің жауыры тез жазылмай-

ды. Бұл мақал сондай жауырдан сақтану керектігін меңзейді. Ал өзге түркі халықтарында, мысалы:

алт.: 1) *Ат ұлзи, чакызы артар, / Адазы ұлзи, уулы артар* `Жылқы құлайды-атқазық қалады` / `Әке өледі – баласы қалады`; 2) *Аданын уулы, / Арғымактын – қулды* `Бала әкесі үшін, / Құлын арғымақ үшін`.

тув.: 1) *Аът йлур – баглаажы артар, / Ада йлур – оғлу артар* `Жылқы құлайды-атқазық қалады` / `Әке өледі – баласы қалады` [11,35 б.].

2) *Аът болуру кулунундан, / Кижжи болуру чажындан* `Құлыннан жылқы өседі`, / `Адам балалық шағынан қалыптасады` [11,36 б.].

3) *Аътты баглап ййредир, / Аныяан сурган ййредир.* – `Жылқыны байлап үйретеді`, / `Жастарға ақыл айтып үйретеді` [11, 50 б.].

Келесі мақал-мәтелдерде батырдың әкесі мен аты туралы айтылады:

Arpasız at ađumas arkasız alp řerik sijumas `Арпасыз ат қыр аса алмас, арқасыз (тірексіз) алып шерік бастай алмас` (МҚ, 153 б.). Бұл мақалдың түркі тілдерінде мағынасы жуықтары кездеседі, мысалы: алт.: *Адам бар болуп йон таныдым, / Адым бар болуп йол таныдым* `Әкемнің арқасында елді таныдым, / Атым болғандықтан жолды таныдым` [12, 236 б.]. Мақалдың мағынасы - әкесі Ұлы үшін тәлімгер, оның арқасында ұлы өмірді таниды. Тува халқында да осымен мағыналас мақал берілген: *Ада турда, чон таныыр, / Аът турда, чер кийр* `Әкеммен – елмен таныс, Атыммен – аймақпен танысу` [11, 46 б.].

Қорытынды. Орта ғасыр ескерткіштері тіліндегі мақал-мәтелдер қазіргі түркі тілдеріндегі паремиялогиялық жүйенің негізін құрайды. Түркі өркениетінің ерекше көрсеткіштерінің бірі – жылқыны қолға үйрету мәдениетімен сабақтастықта қалыптасқан паремиялардың семантикалық уәжі, лексикалық сипаты, этномәдени мазмұны жалпытүркілік дүниетанымның ортақтығын айқындайды. Ескерткіштер тіліндегі мақал-мәтелдердің қазіргі түркі тілдерінде де ешбір өзгеріссіз немесе аздаған өзгерістерімен қолданыста болуы, алғашқы мән-мағынасын жоғалтпауы жалпытүркілік тілдік сананың беріктігінің көрінісі.

Жылқыға қатысты мақал-мәтелдер түркі паремияларының архаикалық қабатына жатады. Олардың пайда болу уақыты мен контекстін айқындау жалпыадамзат өркениетіндегі түркі мәдениетінің орнын анықтаумен ұласады.

Әдебиеттер тізімі

1. Потапов Л.П. Особенности материальной культуры казахов, обусловленные кочевым образом жизни. // МАЭ АН СССР, т.12, М., 1949. - 258 с.
2. Щербак А.М. Названия домашних и диких животных в тюркских языках // Историческое развитие лексики тюркских языков. – Москва: Издательство Академии наук СССР, 1961. – 467 с.
3. Бейсенова М.С. М.Қашқаридың «Диуани лұғат ит-түрк» еңбегіндегі төрт түлік мал атаулары: ф.ғ.к. дисс. қолжазбасы. 10.02.06. - Алматы, 1997. –170 б.
4. Қайдар Ә. Қазақ тілінің өзекті мәселелері. – Алматы: Ана тілі, 1998. –304 б.
5. Қашқари М. Диуани лұғат ат-түрік: 3 томдық / М. Қашқари; ауд. А.Қ.Егеубай. –Алматы: Хант, 1997. –591 б.
6. Мусаев К. Лексика тюркских языков сравнительном освещении. – Москва: «Наука», 1975. – 357 с.
7. Наджиб Э.Н. Исследования по истории тюркских языков XI-XIV вв. – Москва: Наука, 1989. – 274 с.
8. Бутанаев В.Я. Традиционные способы ведения скотоводства у хакасов / Вопросы этнографии Хакасии. – Абакан: Изд-во ХГУ им. Н.Ф.Катанова, 1981. – 124 с.
9. Радлов В.В. Образцы народной литературы тюркских племен, живущих в Южной Сибири и Дзунгарской степи. Ч.1. Поднаречия алтайцев, телеутов, черневых и лебединских татар, шорцев и саянцев. – Санкт-Петербург: Издание, 1866. – 419 с.
10. Тоқтабай А. Қазақ жылқысының тарихы. –Алматы: «Алматы кітап» баспасы, 2010. – 1098 б.

11. Хадаханэ М.А., Саган-оол О.К. Тувинские пословицы и поговорки. – Кызыл: Тувинское книжное издательство, 1966. – 175 с.
12. Вербицкий В.И. Алтайские инородцы. Сборник этнографических статей и исследований. – Москва, 1893. – 236 с.

Ж.Н. Алашбаева

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Этнокультурные особенности паремий в тюркских языках, связанных с понятием «лошадь»

Аннотация. В статье рассматриваются этнокультурные особенности паремий, связанных с понятием «лошадь» в труде М.Кашгари. Также анализируются научные подходы к этимологии таких паремий. Важность изучения данных паремий обусловлена тем, что процесс приручения дикой лошади начался у тюркских народов, и доказать это можно лингвистически. Основа возрождения общетюркского сознания – изучение истории, связывающей тюркские народы, дифференциация языковых сходств, определение ключевых концепций. Сохранение и уважение нашей истории и богатого словарного запаса являются одним из залогов нашего будущего. Особенности восприятия лошади у тюркских народов очень похожи. Любовь тюркских народов к лошадям можно заметить в пословицах и поговорках. История, культура, обычаи и традиции необъятной степи неразрывно связаны с лошадью. Казахи относят лошадь к одному из семи сокровищ.

Ключевые слова: М.Кашгари, паремия, конь, тюркские народы, этнокультура.

J.N. Alashbayeva

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Ethnocultural features of paremias in the Turkic languages associated with the concept of “horse”

Abstract. The article discusses the ethnocultural features of the horse “horse” in M. Kashkari’s work. Also analyzed the scientific approaches to the etymology of the name of the horse. The duty to study the history linking the Turkic peoples, to distinguish linguistic similarities, to define the concept of concepts and thoughts. Preserving and respecting our deep history and meaningful vocabulary is a vivid manifestation of our future. The knowledge, concepts, and characteristics of the perception of livestock among Turkic peoples are very similar. The love of the Turkic peoples to the horses can be seen in proverbs and sayings. The history, culture, customs, and traditions of the immense steppe are inextricably linked with equestrian of cattle. There is great importance in the parems of the Kazakh people that the horse is one of the seven treasures.

Keywords: M. Kashkari, paremia, horse, Turkic peoples, ethnic culture.

References

1. Potapov L.P. Osobennosti materialnoi kultury kazahov, obuslovlennyye obrazom jizni [Features of the material culture of the Kazakhs, due to the nomadic way of life], Collection of the MAE of the USSR Academy of Sciences, Volume 12, (Moscow, 1948, 258 p.).
2. Sherbak A.M. Nazvanya domashnih i dikih jivotnih v turkskih yazikov [Domestic and wild animal names in Turkic languages] (Publishing House of the USSR Academy of Sciences, Moscow, 1961).
3. Beysenova M.S. M.Qashharydin Dyuani lugat it-turk enbegindegi tort tulik mal ataulari: abstract of the dissertation of the candidate of philological sciences. 10.02.06. [Names of four livestock in the work of Kashkari M. Diyani lugat-it turk] (Ana tili, Almaty, 1997, 170 p.).
4. Qaydar A. Qazaq tilinin ozekti maseleleri [Actual problems of the Kazakh language] (Ana tili, Almaty, 1998, 304

р.).

5.Kashkari M. Diyani lugat-it turk [Divani lugat-it turk]: In 3 volumes / M. Kashkari ; translated A.K.Egeubay. (Hunt, Almaty,1997, 591 p.).

6.Musayev K. Leksika turkskih iazykov sravnitelnom osveshenii [The vocabulary of the Turkic languages a comparative perspective]. (Science, Moscow, 1975, 357 p.).

7.Najib E.N. Issledovania po istorii turkskskih iazykov XI-XIV vv. [Research on the history of Turkic languages XI-XIV centuries]. (Science, Moscow, 1989, 274 p.).

8.Butanaev V.Y. Traditsionnye sposoby vedenia skotovodstva u hakasov [Traditional methods of cattle breeding in Khakas] (Publishing house of N.F.Katanov HNU, Abakan, 1981, 124 p.).

9.Radlov V.V. Obraztsy narodnoi literatury turkskih plemen, jivushih v Ujnoi Sibiri i Dzungarskoii stepi [Samples of folk literature of Turkic tribes living in southern Siberia and the Dzungarian steppe], Part 1. Podnarechia altaitsev, teleutov, chernevyh i lebedinskih tatar, shortsev i saiantsev [Podnarechiya Altaians, Teleuts, dark and Lebedinsky Tatars, Shors and Shantsev]. (Izdanie, Sankt-Peterburg, 1866, 419 p.).

10.Toktabay A. Qazaq jylqysynyn tarihy [The history of the Kazakh horse]. (Almaty book publishing house, Almaty, 2010, 1090 p.).

11.Hadahane M.A., Sagan-ool O.K. Tuvinskie poslovitsy i pogovorki [Tuva Proverbs and sayings]. (Tuva publishing house, Kyzyl, 1966, 175 p.).

12.V.I. Verbitsky. Altaiskie inorodtsy. Sbornik etnograficheskikh statei i issledovaniy [The Altai aliens. Collection of ethnographic articles and studies] (Moscow, 1893, 236 p.).

Авторлар туралы мәлімет:

Алашбаева Ж. – түркітану бөлімінің докторанты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Жанкент көш., 55, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Alashbayeva Zh. – doctorate student of the chair of Turkology, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Jankent str., 55, Nur-Sultan, Kazakhstan.